

سرِ مطالعاتی
تاریخ اسلام

دفتر امور فرهنگی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ، یکی از شاخه های علوم انسانی است و تاریخ اسلام نیز یکی از علوم اسلامی به شمار می رود. تاریخ اسلام همچون علوم دیگر، تعریف خاص دارد؛ سیر تحول دارد؛ دارای مبانی، روش، مکتب و شاخه هایی است و مانند هر علم دیگر پرچم داران و تأثیر گذارانی داشته است. از زمان شکل گیری تاریخ نویسی اسلامی تاکنون هزاران کتاب در زمینه تاریخ اسلام تألیف شده است؛ اما جایگاه منابع اولیه و قدیمی، همچنان محفوظ است و شناخت آن منابع و مؤلفان آن از الزامات بهره مندی از تاریخ است.

بنابر آنچه گفته شد، تاریخ، همچون هر علم دیگر، نیازمند استاد و آموزش است و کسی بدون طی دوره آموزشی و استفاده از محضر استادان این علم نمی تواند به مرحله تخصص برسد.

بدین منظور چندین سال است که تاریخ اسلام یکی از دروس رسمی حوزه های علمیه شده است و رشته تخصصی تاریخ - همچون سایر رشته ها- در حوزه علمیه دایر است و طلاب علاقه مند، در این دوره شرکت دارند. و تعدادی نیز در مقطع سطح دو سه فارغ التحصیل شده اند.

اما چنان که روشن است شرکت در این دوره ها برای همه مقدور نیست. روحانیون محترم مقیم بلاد و شهرها و روستاها و نیز کسانی که از لحاظ سنی واجد شرایط نیستند از شرکت در این دوره ها محرومند در حالی که بسیاری علاقه مندند از طریق مطالعه آزاد، با تاریخ اسلام و تشیع آشنا شوند و به نظر می رسد که در این حد نیز لازم است از تجارب و راهنمایی های استادان فن بهره مند شوند.

از این رو معاونت تهذیب حوزه های علمیه با استفاده از نظر گروهی از استادان تاریخ در حوزه علمیه، سیر مطالعاتی پیشنهادی در تاریخ اسلام (وشاخه های مرتبط) را به صورت آسان به مشکل و از عمومی به تخصصی تنظیم کرده که به پیوست ارائه می شود.

البته اگر تعدادی از کتاب های مشابه در این سیر نیامده، به معنای نفی ارزش آنها نیست، بلکه به لحاظ ضرورت اختصار، به ارائه تعداد محدودی بسنده شده است؛ با این امید که همین مقدار، نظر علاقه مندان را تأمین کند و با مطالعه منابع پیشنهادی، با کتاب های دیگر نیز آشنا شوند.

لازم به ذکر است منابع معرفی شده، از میان آثار موجود است و ممکن است در آینده آثار بهتری نیز منتشر شود که در بازنگری های بعدی معرفی خواهند شد.

در پایان از اساتید محترم حجج اسلام والمسلمین آقایان مهدی پیشوایی، محمد هادی یوسفی غروی، دکتر محمد رضا جباری، دکتر محمود منتظری مقدم، دکتر حسین حسینیان مقدم، دکتر محمد رضا هدایت پناه، دکتر غلامحسن محرمی، دکتر حمید رضا مطهری، و آقایان دکتر سید حسین فلاح زاده، و دکتر نعمت الله صفری (دامت توفیقاتهم) که ما را در تهیه و تنظیم این مجموعه یاری نمودند تقدیر و تشکر می کنیم و منتظر پیشنهادها و نظرهای تکمیلی صاحب نظران هستیم تا فهرست موجود، کامل تر و مورد استفاده علاقه مندان قرار گیرد.

والحمد لله رب العالمین

معاونت تهذیب حوزه های علمیه

دوره مقدماتی

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر
۱	تاریخ عصر جاهلی	تصویر عصر جاهلی در قرآن	انسبه خزعلی	انتشارات امیر کبیر
۲	تاریخ عصر نبوی	تاریخ اسلام (از جاهلیت تا رحلت پیامبر ۹)	مهدی پیشوایی	دفتر نشر معارف
		تاریخ اسلام از منظر قرآن	یعقوب جعفری	دفتر نشر معارف
۳	تاریخ عصر خلفاء	تاریخ اسلام (دوره خلفاء - از سقیفه تا کربلا)	مهدی پیشوایی	دفتر نشر معارف
		تتمه المنتهی	شیخ عباس قمی	نشر بین الملل
		جمال کعبه (شرحی بر تاریخ اسلام به روایت امام علی 7)	محمد حسین دانش کیا	دفتر نشر معارف
۴	تاریخ اهل بیت :	منتهی الآمال	شیخ عباس قمی تحقیق: علی نظری منفرد	انتشارات جلوه کمال
		سیره پیشوایان	مهدی پیشوایی	انتشارات مؤسسه امام صادق(ع)
۵	عاشورا	اللهورف علی قتلی الطفوف	سید بن طاووس	این کتاب توسط ناشرین متفاوت با عنوانها و مترجمین مختلف چاپ شده است.
		نفس المهموم	شیخ عباس قمی مترجم: میرزا ابوالحسن شعرانی	انتشارات هجرت
		بررسی تاریخ عاشورا	محمد ابراهیم آیتی	انتشارات امام عصر <small>علیه السلام</small>
		حماسه حسینی	مرتضی مطهری	انتشارات صدرا
		سخنان حسین بن علی 7 از مدینه تا کربلا	محمد صادق نجمی	انتشارات بوستان کتاب

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر
۶	تاریخ عصر غیبت	نگین آفرینش (درسنامه دوره مقدماتی معارف مهدویت)	جمعی از نویسندگان (محمد امین بالادستیان-محمد مهدی حائری پور-مهدی یوسفیان)	بنیاد فرهنگی مهدی موعود <small>علیه السلام</small>
		تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم <small>علیه السلام</small>	جاسم حسین مترجم: سید محمد تقی آیت اللهی	انتشارات امیر کبیر
۷	تاریخ تشیع	تاریخ تشیع (از آغاز تا پایان غیبت صغری)	غلامحسن محرمی	انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small> ;
		تاریخ تشیع	گروه تاریخ پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۸	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	مسلمانان در بستر تاریخ	یعقوب جعفری	دفتر نشر فرهنگ اسلامی
		تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	محمد رضا کاشفی	مرکز جهانی علوم اسلامی
		تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	زین العابدین قربانی	نشر سایه
۹	منابع تاریخ اسلام	منابع تاریخ اسلام	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان

دوره متوسط

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر
۱	تاریخ عصر جاهلی	اسلام و آراء و عقاید بشری یا اسلام و جاهلیت	یحیی نوری	انتشارات فراهانی
۲	تاریخ عصر نبوی	تاریخ سیاسی اسلام جلد ۱ (سیره رسول خدا ۹)	رسول جعفریان	انتشارات دلیل ما
		حیات القلوب (تاریخ پیامبر اسلام ۹)	محمدباقر مجلسی	فراگفت
۳	تاریخ عصر خلفاء	پس از غروب (تحلیل رخدادهای پس از رحلت پیامبر ۹ تا پایان سومین زمامدار)	یوسف غلامی	نجم الهدی
۴	تاریخ اهل بیت :	حیات فکری و سیاسی امامان شیعه :	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان
		فی رحاب ائمة اهل البیت :	سید محسن امین مترجم: علی حجتی کرمانی با عنوان "سیره معصومان"	انتشارات سروش
		سیرة الأئمة الاثنی عشر :	هاشم معروف الحسینی مترجم: محمد مقدس با عنوان "زندگانی دوازده امام" :	انتشارات امیر کبیر
		رسالة فی تواریخ النبی ۹ و الآل :	محمد تقی تستری (شوشتری)	دفتر انتشارات اسلامی
۵	عاشورا	وقعة الطّف	ابومخنف لوط بن یحیی آزدی تحقیق: محمد هادی یوسفی غروی مترجم: جواد سلیمانی با عنوان "نخستین گزارش مستند از عاشورا"	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ؛
		ثورة الحسین، ظروفها الاجتماعیه و آثارها الانسانیة	محمد مهدی شمس الدین مترجم: مهدی پیشوایی با عنوان "ارزیابی انقلاب امام حسین 7"	انتشارات موسسه فرهنگی هنری الست فردا
		تاریخ سید الشهداء 7	عباس صفائی حائری	انتشارات مسجد مقدس جمکران
		انقلاب کربلا از دیدگاه اهل سنت	عبدالمجید ناصری داودی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ؛
		بررسی تاریخ عاشورا	محمد ابراهیم آیتی	مؤسسه انتشاراتی امام عصر <small>علیه السلام</small>

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر
۶	تاریخ عصر غیبت	تاریخ عصر غیبت (نگاهی تحلیلی به عصر غیبت امام دوازدهم <small>علیه السلام</small>)	سیدمسعود پورسیدآقایی، محمدرضا جباری، حسن عاشوری، سید منذر حکیم	مؤسسه آینده روشن (پژوهشکده مهدویت)
		اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شیعه در عصر غیبت	حسن حسین زاده شانه چی	پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
		تا ظهور (پژوهشی جامع پیرامون آموزه و مباحث مهدویت)	نجم الدین طبسی	بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود <small>علیه السلام</small>
۷	تاریخ تشیع	جنبشهای شیعی در تاریخ اسلام	هاشم معروف الحسنی مترجم: سید محمد صادق عارف	بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی
		تاریخ تشیع در ایران (از آغاز تا طلوع دولت صفوی)	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان
		تشیع در مسیر تاریخ (تحلیل و بررسی علل پیدایش تشیع و سیر تکوینی آن در اسلام)	سید حسین محمد جعفری مترجم: محمدتقی آیت اللهی	دفتر نشر فرهنگ اسلامی
۸	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران	علی اکبر ولایتی	مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
		دانش مسلمین	محمدرضا حکیمی	انتشارات دلیل ما
۹	منابع تاریخ اسلام	علم تاریخ در گستره تمدن اسلامی	صادق آئینه وند	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرحله ششم

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر
۱	تاریخ عصر جاهلیت	المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام	جواد علی	انتشارات شریف الرضی
۲	تاریخ عصر نبوی	موسوعة التاريخ الاسلامی (جلد ۱ تا ۳)	محمد هادی یوسفی غروی مترجم: حسینعلی عربی با عنوان "تاریخ تحقیقی اسلام"	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ;
		الصحيح من سيرة النبي الاعظم 9	سید جعفر مرتضی عاملی مترجم: محمد سپهری با عنوان "سیره صحیح پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله)"	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
		المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام	جواد علی	انتشارات شریف الرضی
۳	تاریخ عصر خلفاء	تاریخ سیاسی اسلام جلد ۲ (تاریخ خلفاء)	رسول جعفریان	انتشارات دلیل ما
		موسوعة التاريخ الاسلامی (جلد ۴ و ۵)	محمد هادی یوسفی غروی	مجمع الفكر الاسلامی
۴	تاریخ اهل بیت :	موسوعة التاريخ الاسلامی (جلد ۵ تا آخر)	محمد هادی یوسفی غروی	مجمع الفكر الاسلامی
		نقش ائمه : در احیای دین	علامه سید مرتضی عسکری	انتشارات دانشکده اصول دین
		سازمان و کالت و نقش آن در عصر ائمه :	محمد رضا جباری	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ;
		الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد	محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)	این کتاب توسط ناشرین متفاوت با ترجمه های مختلف چاپ شده است.
۵	عاشورا	موسوعة سيرة اهل البيت :	باقر شریف قرشی تحقیق: مهدی باقرپور	انتشارات معروف
		تاریخ قیام و مقتل جامع سید الشهداء	جمعی از نویسندگان زیر نظر استاد مهدی پیشوایی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ;
		بازتاب تفکر عثمانی در واقعه عاشورا	محمد رضا هدایت پناه	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
		جریان شناسی تاریخی قرائتها و رویکردهای عاشورا از صفویه تا مشروطه	محسن رنجبر	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ;

موسسه دارالحججه <small>ع</small> للثقافه	شهيد سيد محمد صدر	موسوعه الامام المهدي <small>ع</small> جلد ۱- تاريخ الغيبة الصغرى	تاريخ عصر غيبه	۶
موسسه دارالحججه <small>ع</small> للثقافه	شهيد سيد محمد صدر	موسوعه الامام المهدي <small>ع</small> جلد ۲- تاريخ الغيبة الكبرى		
مركز نشر آثار آيت الله صافي گلپايگانی	آيت الله العظمى صافي گلپايگانی	منتخب الأثر فى الإمام الثانى عشر <small>ع</small>		
دارالكتب الاسلاميه	محمد بن ابراهيم بن جعفر الكاتب النعمانى مترجم: محمد جواد غفارى	كتاب الغيبة		
انتشارات مسجد مقدس جمكران	ابوجعفر محمد بن حسن بن على بن حسن طوسى (شيخ طوسى) ترجمه و تحقيق: مجتبى عزيزى	كتاب الغيبة		
انتشارات مسجد مقدس جمكران	ابوجعفر محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى (شيخ صدوق) تحقيق: على اكبر غفارى، مترجم: منصور پهلوان	كمال الدين و تمام النعمة		
انتشارات باغ ابريشم	عبدالله فياض مترجم: حسين زرین فام با عنوان "تاريخ شيعه اماميه"	تاريخ الامامية و اسلافهم من الشيعة	تاريخ تشيع	۷
انتشارات بوستان كتاب	محمد صادق نجمى	سيرى در صحيحين (بررسى دو كتاب و مدرک مهم اهل سنت- صحيح بخارى و مسلم)		
انتشارات امير كبير	عبدالحسين زرین کوب	کارنامه اسلام	تاريخ فرهنگ و تمدن اسلامى	۸
انتشارات صدرا	مرتضى مطهرى	خدمات متقابل اسلام و ايران		
انتشارات بوستان كتاب	شكرالله خاكرند	سير تمدن اسلامى		
دارالكتب الاسلاميه	سيد حسن الصدر مترجم: على مشتاق عسكرى با عنوان "شيعه، بنيانگذاران فرهنگ اسلام"	تأسيس الشيعة لعلوم الاسلام		
انتشارات سمت	سيد صادق سجادى و هادى عالم زاده	تاريخ نگارى در اسلام	منابع تاريخ اسلام	۹